

dr Piotr Maszczyk¹

Katedra Ekonomii II/Kolegium Gospodarki Światowej
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Ewolucja modelu kapitalizmu w Polsce

WSTĘP

Rola czynników instytucjonalnych w analizie ekonomicznej bywa często marginalizowana, między innymi ze względu na potencjalne trudności z ich wprowadzeniem do sformalizowanych modeli ekonomicznych. Jednak wraz z rozpoczęciem kryzysu ekonomicznego w 2008 r., który jednocześnie przez część ekonomistów był postrzegany jako kryzys nauk ekonomicznych², trudności z ewentualnym formalnym sposobem kwantyfikacji najważniejszych różnic w konstrukcji, celach, założeniach i sposobach funkcjonowania istniejących w różnych krajach instytucji straciły na znaczeniu. Coraz popularniejsze stało się natomiast podejście, które próbuje analizować różnice w układzie instytucjonalnym w poszczególnych krajach i na podstawie empirycznego opisu klasyfikować różne odmiany/modele kapitalizmu (w dalszej części tekstu terminy te będą stosowane zamiennie jako odpowiednik angielskich słów: *variety* i *model*), z nadzieją na zidentyfikowanie najbardziej efektywnej konstrukcji. Na potrzeby niniejszego opracowania model kapitalizmu został zdefiniowany zgodnie z przyjętym w literaturze przedmiotu ujęciem, jako układ komplementarnych wobec siebie instytucji, zaś samo pojęcie „instytucji” traktowane jest dość szeroko, łącznie z tzw. instytucjami nieformalnymi, czyli normami, wartościami, dominującymi postawami etc.

Oczywiście próby tego rodzaju były czynione już wcześniej, kanoniczna dla tego nurtu ekonomii instytucjonalnej pozycja P.A. Halla i D. Soskice pt. *Varieties of Capitalism...* została opublikowana w 2001 r., zaś studia porównawcze nad różnymi modelami gospodarczymi były prowadzone od połowy XX w. Stu-

¹ Adres korespondencyjny: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Katedra Ekonomii II, Aleje Niepodległości 162, 02-554 Warszawa, e-mail: pmaszcz@sgh.waw.pl.

² Rozumiany jako podważenie uznanych dotąd dogmatów i kwestionowanie wartości i skuteczności sformalizowanych modeli ekonometrycznych. Zobacz np. artykuł P. Krugmana, *How Did Economists Get It So Wrong?*, www.nytimes.com/2009/09/06/magazine/06Economic-t.html?pagewanted=8&_r=1 (dostęp: 18.12.2014 r.).

dia te, koncentrowały się zarówno na opisie różnic pomiędzy poszczególnymi krajami kapitalistycznymi i socjalistycznymi, jak i znajdowaniu podobieństw pomiędzy krajami z bardzo różnymi instytucjami.

Niemniej jednak, wraz z rozpoczęciem procesu transformacji systemowej w Europie Środkowej i Wschodniej i sformułowaniem w 1990 r. zasad tzw. konsensusu waszyngtońskiego powstało wrażenie – szczególnie silnie w krajach postsocjalistycznych – że istnieje tylko jedna odmiana kapitalizmu i proces jej wprowadzania jest w istocie bezalternatywny. Można byłoby sądzić, że akurat w krajach postsocjalistycznych dyskusja nad docelowym modelem gospodarki, jaki miałyby się wyłonić z procesu transformacji powinna być szczególnie burzliwa. Okazało się, że dyskusja taka w zasadzie się nie odbyła [Wojtyna, 2005]. Stwierdzenie to odnosi się zarówno do kwestii normatywnych (jaki model kapitalizmu byłby dla krajów postsocjalistycznych najlepszy), jak i pozytywnych (jaki wariant kapitalizmu ukształtował się w konkretnym kraju w wyniku procesu transformacji). Tym samym, w dyskusji nie pojawia się właściwie kwestia oceny tego, czy modele kapitalizmu stworzone w Polsce i pozostałych krajach postsocjalistycznych są optymalne, biorąc pod uwagę przede wszystkim trajektorię procesu transformacji, jak również istniejące i zakorzenione w gospodarkach i społeczeństwach tych krajów formalne i nieformalne instytucje. Na sytuację taką złożyło się zapewne bardzo wiele czynników, jednak do najważniejszych z nich należy zaliczyć samą naturę procesu transformacji ustrojowej. Przekształcenie gospodarki socjalistycznej w kapitalistyczną (niezależnie od tego, którą z odmian kapitalizmu wybraliby reformatorzy) było bowiem zadaniem bardzo skomplikowanym z punktu widzenia wyboru zakresu i sekwencji kolejnych reform. Dodatkowo na czynniki obiektywne nałożyła się wciąż silna konfrontacja ideologiczna sięgająca lat powojennych. W konsekwencji w dyskusjach i polemikach bardzo mocno podkreślano różnice pomiędzy gospodarką socjalistyczną i kapitalistyczną, marginalizując jednocześnie realnie istniejące różnice pomiędzy odmianami każdego z systemów [Wojtyna, 2005].

Przeświadczenie o homogeniczności zarówno gospodarek kapitalistycznych, jak i socjalistycznych abstrahowało zupełnie od ustaleń studiów porównawczych, które w bardzo szerokiej literaturze przedmiotu w jednoznaczny sposób dokonały rozróżnienia na różne rodzaje gospodarek kapitalistycznych, jak i socjalistycznych. Tym samym, krajom o bardzo różnym układzie formalnych i nieformalnych instytucji próbowano narzucić identyczny zestaw zaleceń, który w istocie prowadził nie tyle do budowy „gospodarki kapitalistycznej”, co pewnego specyficznego rodzaju tej gospodarki. Można było wprawdzie oczekiwać, że w kolejnych latach po rozpoczęciu procesu transformacji ta niekorzystna tendencja ulegnie zmianie i dojdzie do ożywienia dyskusji nad docelowym modelem kapitalizmu. Dość szybko bowiem okazało się, że zarówno pierwotne różnice pomiędzy krajami postsocjalistycznymi, jak również decyzje poszczególnych rządów, dotyczące np. wyboru dominujących i uzupełniających metod prywatyzacji i towarzyszącego im rynku kapitałowego,

rozwiązań w zakresie rynku pracy i opieki socjalnej doprowadziły do stworzenia stosunkowo heterogenicznej grupy państw o bardzo różnym układzie instytucjonalnym i zróżnicowanych ścieżkach wzrostu gospodarczego. Do poważnej dyskusji nad docelowym modelem kapitalizmu jednak nie doszło.

Zasadne wydaje się zatem pytanie o to, czy proces kształtowania się specyficznej dla każdego z krajów postsocjalistycznych odmiany kapitalizmu miał charakter raczej nieintencjonalny i organizował się – jak to określał w swoich pracach von Hayek [1967] – w sposób spontaniczny i tak, aby rozwiązać problemy polegające wyłącznie na koordynacji działań pomiędzy równorzędnymi podmiotami, które kierują się identycznymi, lub przynajmniej zbliżonymi interesami, czy raczej, jak to ujmuje Amable [2003], a wcześniej Knight [1992], w wyniku gry interesów podmiotów, które dysponują zdecydowanie zróżnicowanymi motywami działania i możliwościami ich ekspresji. W tym ostatnim przypadku odmiana kapitalizmu byłaby pochodną możliwości kształtowania systemu ekonomicznego przez poszczególne grupy interesów i odzwierciedlałaby ich wpływ na rzeczywistość ekonomiczną. Przyjęcie tego ostatniego założenia oznacza oczywiście całkowite przededefiniowanie pojęcia efektywności w kontekście instytucji ekonomicznych. Efektywny, nie będzie wówczas oznaczać zgodny z definicją zaproponowaną przez V. Pareto lub umożliwiający maksymalizację dobrobytu społecznego, lecz jedynie pozwalający na zmaksymalizowanie użyteczności konkretnym podmiotom, lub grupom podmiotów.

Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania celem niniejszego opracowania jest przedstawienie pozytywnej i normatywnej analizy układu instytucjonalnego, który ukształtował się w Polsce w wyniku realizowanej ścieżki transformacyjnej i podlegał daleko idącym zmianom wskutek przystąpienia do UE, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii komplementarności istniejących w Polsce instytucji.

TAKSONOMIE MODELI KAPITALIZMU

W literaturze przedmiotu używane są różne klasyfikacje odmian kapitalizmu. Wynika to z wielu czynników. Do najważniejszych z nich można zaliczyć stosowanie różnego nazewnictwa, używanie odmiennych kryteriów podziału, wyróżnianie typów kapitalizmu jedynie na podstawie czynników ekonomicznych lub zestawu triady czynników ekonomicznych, społecznych i politycznych.

Najciekawszym ujęciem problematyki modeli kapitalizmu jest klasyfikacja zaproponowana przez B. Amable [2003]. W dość powszechnej opinii uchodzi ona za najbardziej wnikliwą i wszechstronną analizę poświęconą alternatywnym modelom kapitalizmu. Jej autor nie tylko zaproponował własne, oryginalne ramy teoretyczne, ale przedstawił przekonujący schemat klasyfikacyjny będący efektem rozważań metodologicznych. Nowatorska jest też opisana przez Amable analiza empiryczna oparta na koncepcji skupisk – *clusters*.

Z teoretycznego i metodologicznego punktu widzenia Amable zaproponował rzecz absolutnie nowatorską, odrzucił mianowicie funkcjonalistyczne stanowisko dominujące w literaturze przedmiotu i narzucone przez Hayeka [1967], zgodnie z którym instytucje są projektowane i funkcjonują z powodów efektywnościowych. Amable kwestionuje to przekonanie i w swej monografii stawia dwa kluczowe dla zagadnienia pytania. Po pierwsze o to, jakie mechanizmy zapewniają efektywność powstających instytucji? Po drugie zaś – i to pytanie wydaje się znacznie istotniejsze – jak w ogóle należy definiować efektywność instytucji i z czyjego punktu widzenia powinny być one efektywne? Zdaniem Amable problem polega na tym, że projektowaniem instytucji nie zajmują się ani „zewnątrzni analitycy”, ani nie powstają one – jak twierdził Hayek – w sposób spontaniczny i tak, aby rozwiązać problemy polegające wyłącznie na koordynacji działań między równymi podmiotami, które kierują się identycznymi, lub przynajmniej zbliżonymi interesami. Zdaniem Amable powstanie konkretnych instytucji jest wyrazem „politycznego kompromisu” pomiędzy podmiotami lub grupami podmiotów forsującymi swoje sprzeczne interesy, a tym samym każda zmiana instytucjonalna narusza istniejący układ interesów i wymaga zbudowania wokół niej silnego, społecznego poparcia niezbędnego do jej przeprowadzenia. Dlatego wyróżnione przez Amable modele kapitalizmu odzwierciedlają „specyficzne kompromisy społeczne w sprawie instytucji”, a kwestia „zmiany instytucjonalnej jest zasadniczo przedmiotem zainteresowania ekonomii politycznej” [Amable, 2003, s. 9–10].

Kluczowe miejsce w koncepcji przedstawionej przez Amable zajmuje pojęcie instytucjonalnej komplementarności, zapożyczone jak można sądzić od Aoki [1994]. Zgodnie z ekonomicznym rozumieniem tego pojęcia, komplementarność Amable definiuje jako taki związek między dwiema instytucjami, w której obecność jednej zwiększa efektywność drugiej. Sam w sobie rynek pracy może być zorganizowany zarówno na zasadach leseferystycznych, jak i podlegać ścisłej regulacji. Jednak, jeśli elastycznemu rynkowi pracy towarzyszy taka organizacja rynków finansowych, która umożliwia szybkie uruchamianie zasobów i tym samym tworzenie nowych miejsc pracy będzie on działał bardziej efektywnie, niż w sytuacji, w której przedsiębiorstwa będą finansowane przede wszystkim przez sektor bankowy. W tej ostatniej sytuacji uregulowany i stabilny system zatrudnienia będzie bardziej efektywny, gdyż sektor bankowy koncentruje się na perspektywie długookresowej, która pozwala absorbować krótkookresowe fluktuacje w popycie na pracę. Ze swoich obserwacji autor wyprowadza istotny dla toku wywodu wniosek. Jego zdaniem „modele kapitalizmu nie powinny być rozpatrywane, jako zbiór mniej lub bardziej przypadkowych form instytucjonalnych, ale także, jako występujący pomiędzy nimi ogół relacji opartych na komplementarności, co pozwala połączyć specyficzne instytucjonalne formy każdego modelu w spójną całość [Amable, 2003, s. 6].

Pojęcie instytucjonalnej komplementarności ma istotne implikacje nie tylko dla procesu zmian, lecz również dla efektywności poszczególnych instytucji i szerzej skuteczności poszczególnych modeli kapitalizmu w zapewnianiu wzrostu standardu życia i dobrobytu obywateli. Aparat analityczny zaproponowany przez Amable pozwala łatwo zrozumieć, dlaczego mechaniczne kopiowanie skutecznych w innych krajach punktowych rozwiązań instytucjonalnych może okazać się błędem i wbrew oczekiwaniom reformatorów doprowadzi do spadku, a nie wzrostu efektywności gospodarowania. Szczęólnego znaczenia nabiera tu komplementarność instytucji w szerokim tego słowa znaczeniu (normy i wartości, np.: poglądy większości społeczeństwa na temat roli rodziny i jednostki, pożądanego rozwarstwienia dochodów, zakresu ingerencji państwa w rynkową alokację bogactwa etc.) z instytucjami ekonomicznymi *sensu stricto*. Zwiększając lub zmniejszając zakres redystrybucji podatkowej w krajach postsocjalistycznych z ich historią relacji państwo – jednostka trudno spodziewać się takich samych efektów, jakie posunięcie to wywoła w krajach skandynawskich. Komplementarność instytucji pozwala również zrozumieć, dlaczego zmiany instytucjonalne są tak trudne do przeprowadzenia i dlaczego tak często cechuje je inercja i szczególnego rodzaju zależność od historii (*path dependence*). Gdy bowiem pojawia się silna zależność komplementarna pomiędzy instytucjami, dokonywanie jakichkolwiek zmian ma sens tylko wówczas, gdy zmianie ulega konstrukcja wszystkich współzależnych instytucji. Czasami jednak silnie komplementarna relacja występuje pomiędzy instytucjami, na które państwo może mieć wpływ (konstrukcja rynku pracy, sposób przeprowadzenia procesu prywatyzacji, dominujący system władztwa korporacyjnego) i takimi, które spod takiego wpływu są właściwie wyjęte (dominujące poglądy, normy i postawy). Trudno wówczas oczekiwać jednoznacznie pozytywnych efektów reform instytucjonalnych, zaś ich właściwe zaprojektowanie i przeprowadzenie staje się dla państwa prawdziwym wyzwaniem.

Punktem wyjścia do analizy Amable, skądinąd w swoistej kontrze do innych autorów, którzy zaczynali zazwyczaj od określenia pewnych idealnych „modeli kapitalizmu” – było wyłonienie pięciu najważniejszych obszarów, w których istotną rolę odgrywają formalne i nieformalne instytucje i kompleksy instytucji. Są to odpowiednio:

- rodzaj i zakres konkurencji na rynku produktów,
- sposób organizacji rynku pracy oraz wpływ podmiotów tego rynku na wysokość płac,
- sposób organizacji sektora pośrednictwa finansowego oraz nadzoru właścicielskiego,
- zakres ochrony socjalnej i państwa opiekuńczego,
- a także sposób organizacji sektora edukacji.

Pomiędzy przyjętymi obszarami „instytucjonalnymi” Amable dostrzega silne związki komplementarne, co wraz z wynikami badań empirycznych nad cechami gospodarek kapitalistycznych pozwala na wyróżnienie pięciu modeli charakteryzujących się szczególnymi rodzajami instytucjonalnej komplementarności:

- model anglosaski (Wielka Brytania, USA, Australia, Nowa Zelandia, Irlandia),
- model socjaldemokratyczny (Szwecja, Norwegia, Dania),
- model kontynentalny europejski (Francja, Niemcy, Holandia, Austria),
- model śródziemnomorski (Grecja, Włochy, Hiszpania, Portugalia),
- model azjatycki (Japonia, Korea).

Trzy ściśle europejskie modele występujące w monografii Amable opisane są w następujący sposób. Model socjaldemokratyczny charakteryzuje się silną zewnętrzną presją konkurencyjną. Wymaga się w nim pewnej elastyczności siły roboczej. Elastyczność ta nie jest jednak osiągnięta w drodze zwolnień z pracy i innych dostosowań o charakterze rynkowym. Inwestycje w kapitał ludzki są chronione przez kombinacje umiarkowanej ochrony zatrudnienia, wysokiego poziomu ochrony socjalnej oraz możliwości łatwego przekwalifikowania się dzięki rozbudowanej aktywnej polityce rynku pracy. System skoordynowanych negocjacji płacowych sprzyja solidaryzmowi w ich kształtowaniu, co z kolei pozytywnie oddziałuje na innowacyjność i wydajność.

Model kontynentalny, mający pewne wspólne cechy z systemem socjaldemokratycznym, charakteryzuje się wyższym stopniem zatrudnienia i występowaniem w mniejszym zakresie państwa opiekuńczego. Scentralizowany system finansowy sprzyja długookresowym strategiom przedsiębiorstw. Rokowania płacowe są skoordynowane, a politykę płac cechuje solidaryzm społeczny. Słabiej niż w modelu socjaldemokratycznym rozwinięty jest system przekwalifikowania pracowników, co ogranicza możliwości „ofensywnej” elastyczności na rynku pracy.

Model śródziemnomorski charakteryzuje w większym stopniu wykorzystywanie ochrony zatrudnienia, a w mniejszym zakresie ochrony socjalnej. Tak zorganizowany system jest relatywnie stabilny dzięki stosunkowo dużej centralizacji systemu finansowego. Niższy poziom wykształcenia i kwalifikacji siły roboczej nie pozwala jednak na zastosowanie strategii przemysłowej opartej na wysokich płacach i wysokiej produktywności, tak jak to ma miejsce w krajach modelu kontynentalnego czy socjaldemokratycznego [Amable, 2003].

Natomiast model anglosaski Amable opisuje przede wszystkim przez pryzmat niewielkiego (szczególnie w porównaniu z modelem socjaldemokratycznym i kontynentalnym) zaangażowania państwa w substytuowanie rynkowych mechanizmów koordynacji. Na rynku produktów oznacza to konkurowanie przede wszystkim ceną i niską ochroną rodzimego rynku przed podmiotami zagranicznymi. Rynek pracy w krajach modelu anglosaskiego charakteryzuje się wysoką elastycznością zewnętrzną, decentralizacją negocjacji płacowych, relatywnie niewielkim stopniem uzwiązkowienia i niską ochroną zatrudnienia. W krajach reprezentujących tę odmianę kapitalizmu państwo w niewielkim stopniu angażuje się w łagodzenie skutków ubóstwa, zaś systemy emerytalne oparte są w znacznej mierze na prywatnych funduszach kapitałowych. Co szczególnie

ważne, system kontroli właścicielskiej preferuje i chroni prawa akcjonariuszy mniejszościowych, zaś najważniejszym mechanizmem tak alokacji środków finansowych, jak i praw własności pozostaje rynek kapitałowy.

Analizując polski model kapitalizmu należy najpierw odpowiedzieć na pytanie o to, czy taksonomie stworzone na potrzeby krajów wchodzących w skład UE przed 2004 r. tworzą adekwatne ramy umożliwiające opis układu instytucjonalnego krajów Europy Środkowej i Wschodniej. W opinii części ekonomistów zajmujących się analizowaną tematyką (pogląd ten jest skądinąd dość szeroko reprezentowany w piśmiennictwie – zob. np. Myant, Drahkoupil czy Lane), w kontekście krajów postsocjalistycznych sposoby kategoryzacji poszczególnych odmian czy też modeli kapitalizmu wypracowane dla grupy rozwiniętych gospodarek rynkowych muszą być stosowane z daleko posuniętą ostrożnością. Choć odmiany kapitalizmu opisane przez Halla i Soskice czy modele Amablá są na tyle uniwersalne, że można w nie bez problemów wpisać również kraje postsocjalistyczne, ekonomiści ci (skądinąd jest to przede wszystkim grupa, która stworzyła własne, specyficzne kategoryzacje dla tej grupy) podkreślają, że z uwagi na specyfikę tej zbiorowości, proste wpisywanie ich do zdefiniowanej wcześniej odmiany lub modelu nie ma sensu. Postulują stworzenie odrębnej kategorii *Dependent Market Economies*. Ich zdaniem, konieczność stworzenia odrębnego, specyficznego dla krajów postsocjalistycznych sposobu kategoryzacji wynika z czterech podstawowych czynników.

Po pierwsze, trudności z zastosowaniem w tej grupie krajów stworzonych wcześniej na potrzeby gospodarek rozwiniętych schematów klasyfikacji wynika z doboru zmiennych, które służą do wyróżniania poszczególnych modelowych rozwiązań [Rapacki, 2012]. Na przykład Hall i Soskice w swojej pracy jako jeden z elementów wyróżniających konkretne warianty kapitalizmu wskazują „zdolność kraju do zdobycia – w oparciu o innowacje – wiodącej, światowej pozycji w jednym z obszarów ekonomicznej aktywności”. Trudno jednak wskazać choćby jeden kraj postsocjalistyczny, który mógłby się pochwalić osiągnięciem takiej pozycji.

Po drugie, problem z wykorzystywaniem klasyfikacji stworzonych na potrzeby rozwiniętych gospodarek wynika z relacji pomiędzy formalnymi i nieformalnymi instytucjami. W krajach rozwiniętych instytucje formalne i stworzone w oparciu o ich funkcjonowanie reguły postępowania podmiotów ekonomicznych w decydującym stopniu wpływają na warunki gospodarowania. W gospodarkach postsocjalistycznych natomiast istnieje równoległy system instytucji nieformalnych, które w znacznie większym stopniu wpływają na zachowanie podmiotów ekonomicznych [Rapacki, 2012, s. 8].

Po trzecie, opisując i oceniając modelowe odmiany kapitalizmu występujące w krajach postsocjalistycznych trzeba uwzględniać instytucje związane z poprzednim systemem gospodarowania, które nie mają swoich odpowiedników w rozwiniętych gospodarkach kapitalistycznych, a które bardzo silnie wpływają

na pozycję konkurencyjną i efektywność tych gospodarek. Teoretycznie, w trakcie procesu transformacji elementy te powinny tracić na znaczeniu wypierane przez nowe, formalne i nieformalne instytucje. Tymczasem, jak podkreśla Myant [2011, s. 301], nawet po 20 latach od rozpoczęcia procesu transformacji odgrywają one wciąż bardzo istotną rolę determinując sposób działania i tym samym efektywność gospodarek postsocjalistycznych.

Po czwarte wreszcie, zastosowanie standardowego zestawu zmiennych determinujących układ instytucjonalny dla rozwiniętych gospodarek kapitalistycznych w kontekście krajów postsocjalistycznych wymagałoby przyjęcia założenia, że oceniane instytucje mają stabilny charakter i, w percepcji podmiotów ekonomicznych, funkcjonują w długiej lub nawet bardzo długiej perspektywie czasowej. A zatem dokonując kategoryzacji modeli i odmian kapitalizmu w krajach postsocjalistycznych należy najpierw ocenić, które z funkcjonujących w tych krajach instytucje mają istotny i trwały wpływ na postępowania podmiotów gospodarczych, które zaś są postrzegane jako mało znaczące i przejściowe.

Nie negując wagi zarzutów formułowanych przez zwolenników tworzenia odrębnych taksonomii opisujących zróżnicowanie odmian kapitalizmu w Europie Środkowej i Wschodniej należy jednak podkreślić, że pomijają oni kilka niezwykle istotnych elementów uzasadniających tezę o daleko idącej konwergencji modeli kapitalizmu obecnych w nowych i starych krajach członkowskich UE. Po pierwsze zatem, twórcy alternatywnych taksonomii klasyfikują wszystkie kraje Europy Środkowej i Wschodniej, które weszły do UE, jako przedstawicieli tego samego modelu. Czynią tak, aby uwypuklić różnice pomiędzy tą grupą krajów a gospodarkami, które wyłoniły się po rozpadzie ZSRR. Takie ujęcie problematyki odmian kapitalizmu, wymuszone koniecznością zachowania spójności logicznej wyводу, obnaża jednak jałowy charakter alternatywnych klasyfikacji. Jeśli bowiem na poziomie teoretycznym zacierają się – łatwo dostrzegalne w analizie empirycznej – różnice pomiędzy układem instytucjonalnym Polski, Węgier, Czech i krajów bałtyckich, to taka taksonomia nie wnosi niczego do analizy przedmiotu i pomija to, że pomiędzy krajami analizowanej grupy występuje daleko idąca dywergencja modeli kapitalizmu.

Po drugie, zwolennicy hipotezy o zróżnicowaniu katalogu odmian kapitalizmu w nowych i starych krajach UE pomijają dynamikę zmian instytucjonalnych w Europie Środkowej i Wschodniej, w tym przede wszystkim wpływ członkostwa analizowanych krajów w UE. Znaczenie instytucji nieformalnych i pochodzących z systemu gospodarki nakazowo-rozdzielczej systematycznie maleje i o ile jeszcze na początku XXI w. było istotnym czynnikiem wpływającym na ocenę odmiany kapitalizmu, jaka ukształtowała się w każdym z tych krajów, to w roku 2014 ma już zdecydowanie mniejszą wagę.

Po trzecie wreszcie, tworzenie alternatywnych taksonomii i specyficznych dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej odmian kapitalizmu pomija kluczo-

wą cechą tych modeli, jaką jest ich hybrydowy charakter. W kontekście wszystkich krajów analizowanej grupy wystąpiło zjawisko hybrydyzacji modeli kapitalizmu, polegające na tym, że w różnych obszarach instytucjonalnych funkcjonują rozwiązania z odmiennych modeli kapitalizmu (np. instytucje rynku pracy są charakterystyczne dla odmiany kontynentalnej, zaś rynek kapitałowy zorganizowany jest analogicznie do modelu anglosaskiego). Skala i zakres tej hybrydyzacji jest oczywiście różny w kontekście każdego z krajów, niemniej samo zjawisko wystąpiło w każdym z nich. Tym samym analiza odmian kapitalizmu, jakie pojawiły się w krajach Europy Środkowej i Wschodniej nie tyle wymaga tworzenia odrębnych taksonomii, co umiejętnego wykorzystania istniejących i opisanych wcześniej dla krajów europejskich modeli.

POLSKI MODEL KAPITALIZMU I JEGO EWOLUCJA. GENEZA POLSKIEGO MODELU KAPITALIZMU

Hybrydowy charakter polskiego modelu kapitalizmu jest silnie związany z uwarunkowaniami i sekwencją reform wprowadzanych w ramach procesu transformacji. Zmiany otoczenia instytucjonalnego, które stanowią bodaj najważniejszy element całego procesu, były w Polsce wprowadzane tak, aby wyprzedzić następujące zniecierpliwienie społeczne. Przeprowadzanie reform pod presją czasu stwarzało pokusę inkorporowania do polskiego modelu instytucji z innych, ustabilizowanych już ustrojów kapitalistycznych, jednakże bez głębszej analizy polskich instytucji nieformalnych. Wdrażano rozwiązania, które sprawdziły się co prawda w innych modelach gospodarczych, lecz bez gwarancji, że równie sprawnie będą one funkcjonować na polskim gruncie [Kowalik, 2009, s. 30]. W ten sposób, bez odpowiedniego dostosowania do rodzimych warunków i bez rozważenia istniejącego kontekstu historycznego (*path dependence*), w systemie powstawały rozbieżności pomiędzy implementowanymi z zewnątrz instytucjami a realnym zapotrzebowaniem na nie i możliwością osiągnięcia przez nie pożądanego przez reformatorów poziomu efektywności.

Wraz z postępami w realizacji strategii transformacyjnej słabło w Polsce znaczenie dziedzictwa systemu nakazowo-rozdzielczego, a na znaczeniu zyskiwał proces integracji europejskiej. Pożądane członkostwo w UE wymuszało zmiany struktury społecznej, kulturowej, gospodarczej i prawnej. To, co w pierwszym dziesięcioleciu stanowiło o specyfice polskiego kapitalizmu: ścieżka wychodzenia z komunizmu, przejawy jego dziedzictwa czy bezprecedensowy charakter przemian ustrojowych po upadku realnego socjalizmu stanowiło w dalszym ciągu istotny, ale wraz z upływem czasu już nie pierwszoplanowy i decydujący czynnik kształtujący docelowy model kapitalizmu w Polsce. Proces integracji z UE wymógł na Polsce odgórny transfer instytucji formalnych – inkorporowanie do krajowego porządku wprost części ustawodawstwa bądź koniecz-

ność dostosowania go do wytyczonych polityk. Zmiany były ogromne i dotyczyły newralgicznych sektorów, zastrzono m.in. politykę fiskalną, prawa konkurencji, zasady subsydiowania prywatnych i publicznych przedsiębiorstw, co miało oczywiście niebagatelne znaczenie dla rynkowego funkcjonowania przeważającej grupy podmiotów.

Cechą charakterystyczną przemian instytucjonalnych w okresie transformacji było również tworzenie, pod presją potencjalnych inwestorów, instytucji sektora finansowe, których architektura i funkcjonowanie było korzystne dla podmiotów zagranicznych i międzynarodowych korporacji [Walicki, 2013]. Oczekiwały one i najczęściej oczekiwania te były spełniane przez polskie władze, preferencyjnych warunków podatkowych, licznych przywilejów czy przyspieszonej prywatyzacji nie tylko samych przedsiębiorstw państwowych, lecz całych rynków (np. telekomunikacyjnego w czasie prywatyzacji TP S.A.). Trudno się oprzeć wrażeniu, że procesy umiędzynarodowienia polskiej gospodarki służyły interesom zachodnich korporacji i dzięki szerokiemu otwarciu rynków zbytu przy jednoczesnej swobodnej akumulacji kapitału umożliwiły osiągnięcie wysokiej stopy zwrotu z zainwestowanych nakładów. Centralna rola korporacji transnarodowych, wydaje się być kluczowym determinantem kształtu i kierunku zmian instytucji formalnych w Polsce i zbliża istniejący w tym kraju model kapitalizmu do rozwiązań śródziemnomorskich.

Analizując z kolei czynniki wewnętrzne, które miały decydujący wpływ na sposób kształtowania się polskiego modelu kapitalizmu należy podkreślić przede wszystkim słabość struktur państwowych, brak wykwalifikowanej administracji i panujący chaos, który uniemożliwił wdrażanie długofalowych projektów transformacyjnych, w horyzoncie przekraczającym okres sprawowania władzy przez jedną formację polityczną. To głównie te czynniki przesądziły o tym, że tworząc w Polsce układ instytucjonalny bazowano głównie na rozwiązaniach zaczerpniętych z gospodarek europejskich, marginalizując ewentualne oryginalne koncepcje, które mogłyby wykorzystywać specyficzny dla polski układ instytucji nieformalnych. Poniższe zestawienie ujmuje w syntetyczny sposób najważniejsze uwarunkowanie procesu powstawania polskiego modelu kapitalizmu:

- silny wpływ instytucji związanych z poprzednim systemem i instytucji nieformalnych w pierwszej fazie procesu transformacji, tj. do 1998 r.,
- proces transformacji oparty przede wszystkim na transferze formalnych instytucji, bez uwzględnienia lokalnego kontekstu,
- niestabilność układu instytucjonalnego, silna tendencja do daleko idących przekształceń w wyniku zmiany układu politycznego (np. w obszarze finansowania dóbr publicznych i dóbr prywatnych finansowanych ze środków publicznych, np. opieki zdrowotnej),
- brak dyskusji (tak o charakterze normatywnym, jak i pozytywnym) nad ostatecznym modelem kapitalizmu w Polsce,

- złudzenie wyjścia z systemu nieefektywnego do systemu trwałego, jednolitego i bezpiecznego,
- postrzeganie UE jako homogenicznej całości, brak pogłębionej dyskusji dot. różnic instytucjonalnych między poszczególnymi krajami członkowskimi, perspektywa bycia częścią „europejskiego modelu kapitalizmu”.

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE POLSKIEGO MODELU KAPITALIZMU

Analizując polską odmianę kapitalizmu, łatwo dostrzec, że układ instytucjonalny, jaki się ukształtował w tym kraju ma charakter hybrydowy, łączący w sobie rozwiązania instytucjonalne charakterystyczne dla wszystkich europejskich modeli kapitalizmu, jednak ze szczególnym uwzględnieniem odmiany śródziemnomorskiej. Stało się tak przede wszystkim ze względu na egzogeniczny model rozwoju, w którym kluczową rolę pełnią kapitał i inwestycje zagraniczne, transfer zewnętrznych wzorców instytucjonalnych oraz wpływ integracji europejskiej, jak również zbliżone do krajów reprezentujących model śródziemnomorski normy i wartości uzewnętrzniane przez większość społeczeństwa (niski poziom kapitału społecznego, wysoki stopień nieufności, „amoralny familizm”, kluczowa rola rodziny i wartość przykładana do tej sfery życia, bardzo silna historyczna rola ruchu związkowego w walce z poprzednim reżimem politycznym, silny wpływ zinstytucjonalizowanej religii etc.). Poniżej zamieszczone zostały syntetyczne charakterystyki obszarów instytucjonalnych polskiego modelu kapitalizmu, ze szczególnym uwzględnieniem przejawów jego instytucjonalnej hybrydyzacji.

Tabela 1. Charakterystyka obszarów instytucjonalnych w ramach polskiego modelu kapitalizmu

Obszar instytucjonalny	Cechy	Identyfikacja i ewolucja w czasie
1	2	3
Rodzaj i zakres konkurencji na rynku produktów	Konkurencja o charakterze cenowym, niewielkie znaczenie konkurencji jakością. Kluczowa rola inwestorów zagranicznych (głównie ogniwo koordynacji). Niewielka zdolność akumulacji krajowych zasobów. Obciążenia administracyjne i prawno-administracyjne, biurokratyzacja. Bariery inwestycyjne. Istotna funkcja sektora MSP (dominacja mikroprzedsiębiorstw). Bardzo słaby ruch konsumencki i instytucje publiczne służące ochronie konkurencji i konsumentów.	Ewolucja w kierunku modelu śródziemnomorskiego z elementami modelu anglosaskiego

1	2	3
Sposób organizacji rynku pracy oraz wpływ podmiotów tego rynku na wysokość płac	Nieustabilizowane, zmienne, ograniczone relacje trójstronne rząd – biznes – związki zawodowe. Rynkowa koordynacja stosunków pracy. Silna segmentacja rynku pracy, kombinacja etatyzmu (państwo najsilniejszy uczestnik relacji trójstronnych), słabego korporatyzmu (branże i spółki z udziałem skarbu państwa, sektor publiczny) oraz dominującego pluralizmu (sektor prywatny). Rynek pracodawcy, słaba pozycja pracowników i silna pozycja pracodawców. Utrzymujące się wysokie bezrobocie strukturalne i migracja zarobkowa.	Elementy modelu anglosaskiego i śródziemnomorskiego, powolna ewolucja w kierunku modelu kontynentalnego europejskiego
Sposób organizacji sektora pośrednictwa finansowego oraz nadzoru właścicielskiego	System oparty na bankowości uniwersalnej. Relatywnie niewielki i prosty rynek finansowy. Niska jakość otoczenia biznesu, wczesny etap nadzoru korporacyjnego. Ograniczona aktywność rynku kontroli korporacji. Kluczowe znaczenie inwestycji zagranicznych oraz korporacji transnarodowych. Niska kapitalizacja giełdy papierów wartościowych, ograniczona podaż kredytu wewnętrznego dla sektora prywatnego. Wczesny etap rozwoju rynku <i>venture capital</i> i <i>business angels</i> .	Model śródziemnomorski, powolna ewolucja w kierunku modelu kontynentalnego europejskiego
Zakres ochrony socjalnej i państwa opiekuńczego	Umiarkowany poziom ochrony socjalnej. Struktura wydatków zorientowana na „przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych” (ryzyka socjalne) oraz na świadczenia emerytalne. Wycofywanie się z kapitałowego filara systemu emerytalnego. Ubezpieczenia społeczne finansowane ze składek. Kluczowe, polityczne i społeczne znaczenie zabezpieczenia społecznego dla obywateli.	Model śródziemnomorski, powolna ewolucja w kierunku modelu kontynentalnego europejskiego
Sposób organizacji sektora edukacji i tworzenia wiedzy.	Likwidacja szkolnictwa zawodowego. Rozwój systemu publicznego szkolnictwa ogólnego (wyształcenie i umiejętności ogólne). Niedopasowanie do potrzeb rynku pracy, rosnące bezrobocie wśród osób z wyższym wykształceniem, szczególnie młodych. Umiarkowane wydatki publiczne, głównie na edukację na poziomie podstawowym, niskie nakłady na szkolnictwo wyższe. Bardzo niskie nakłady na sferę BiR, szczególnie sektora prywatnego, niska innowacyjność. Ekspansja szkolnictwa wyższego (znaczący wzrost wskaźnika skolaryzacji), komercjalizacja edukacji i umasowienie studiów. Słabo rozwinięty system edukacji ustawicznej.	Model anglosaski, nieskoordynowane zmiany wykorzystujące rozwiązania z różnych modeli.

Źródło: opracowanie własne.

Niski stopień komplementarności instytucji tworzących polski model kapitalizmu, wynikający wprost z jego hybrydyzacji wskazuje na niewielką obiektywną efektywność tej specyficznej odmiany kapitalizmu, jaka ukształtowała się w Polsce. W literaturze przedmiotu silnie akcentowany jest wpływ instytucji na tempo wzrostu i rozwoju gospodarczego. Niski stopień komplementarności układu instytucjonalnego z pewnością negatywnie przekłada się na wyniki polskiej gospodarki. Zjawisko to jest szczególnie groźne w perspektywie długookresowej, obecnie bowiem negatywny wpływ hybrydyzacji polskiego modelu kapitalizmu jest rekompensowany napływem funduszy unijnych, co pozwala utrzymać stosunkowo wysokie, przynajmniej jak na standardy europejskie, tempo wzrostu gospodarczego. Jednak wraz z zakończeniem bieżącej perspektywy finansowej i drastycznym zmniejszeniem skali środków napływających do polskiej gospodarki z budżetu UE kluczowe znaczenie dla dalszej realizacji ścieżki realnej konwergencji polskiej gospodarki będzie miało stworzenie takiego modelu kapitalizmu, który pozwoli uniknąć zagrożeń związanych z silnym zróżnicowaniem regionalnym, niewielką orientacją proinnowacyjną, pułapką średniego dochodu, niedojrzałą polityką przemysłową i barierami rozwojowymi sektora prywatnego. Przewyciężenie wymienionych słabości musiałoby się jednak wiązać z głęboką korektą istniejącego ładu instytucjonalnego, którego cechą charakterystyczną jest inkorporacja ułomności instytucjonalnych modelu śródziemnomorskiego oraz ciągły (mimo ewolucyjnych zmian) niedorozwój instytucji zapożyczonych z modelu rynkowego i kontynentalnego.

Rozważania o modelu kapitalizmu obecnym w Polsce i potencjalnych możliwościach jego płytszej lub głębszej korekty należy jednak opatrzyć w bardzo istotne zastrzeżenie. Zmiana ładu instytucjonalnego oznacza niemal zawsze zmianę władzy, a dokładniej podmiotów tę władzę sprawujących. Zarówno w świecie biznesu, jak i polityki wciąż toczy się walka o dominację, o utrzymanie jej obszarów wyznaczonych przez zasady ładu instytucjonalnego. Pamiętając to, co Amable napisał o efektywności instytucji nie należy mieć złudzeń, że jakiegokolwiek obiektywne kryteria wystarczą do przekształcenia istniejącego w Polsce modelu kapitalizmu. Dopóty, dopóki będą istnieć podmioty czerpiące korzyści choćby z istnienia strukturalnej nadwyżki podaży na rynku pracy będzie można usłyszeć i przeczytać hasła broniące obecnego modelu i podkreślające jego żywotność, transparentność i – wbrew doświadczeniom empirycznym – niezastępowalność.

LITERATURA

- Albert M., 1994, *Kapitalizm kontra kapitalizm*, Signum, Kraków.
Amable B., 2003, *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, Oxford.
Bohle D., Greskovits B., 2012, *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*, Cornell University Press, Ithaca.

- Coates D., 2000, *Models of Capitalism. Growth and Stagnation in the Modern Era*, Polity Press, Cambridge.
- Crouch C., 2005, *Capitalist Diversity and Change: Recombinant Governance and Institutional entrepreneurs*, Oxford University Press, Oxford.
- Croucher R., Rizov R., 2012, *Union Influence in Post-Socialist Europe*, ILR Review, Cornell University.
- De Soto H., 2000, *The Mystery of Capital, Why Capitalism Triumphs in the West and fails Everywhere Else*, Basic Books, NowyJork.
- Dore R., Lazonick W., O'Sullivan M., 1999, *Varieties of capitalism in the twentieth century*, "Oxford Review of Economic Policy", Vol. 15 (4), s. 102–120.
- Esping-Andersen G., 1990, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, Princeton.
- Gołębiowski G., 2007, *Modele kapitalizmu a kierunek rozwoju gospodarczego Polski*, Contemporary Economics, Warszawa.
- Grosse T.G., 2012, *Egzogeniczna gospodarka w Polsce*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, Uniwersytet Rzeszowski.
- Jasiecki K., 2013, *Kapitalizm po polsku*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Hall P., Soskice D., 2001, *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford University Press, Oxford.
- Hanson P., 2006, *The European Union's Influence on the Development of Capitalism in Central Europe*, Londyn, mimeo.
- Hanson P., 2007, *The Tasks Ahead in Comparative Economic Studies: What Should We Be Comparing?*, "Japanese Journal of Comparative Economics", Vol. 44, No. 1, styczeń.
- Hausner J., Kwiecińska D., Pacut A., 2007, *Modele polityki społecznej – doświadczenia europejskie*, referat prezentowany na konferencji „Europejski model społeczny – doświadczenia i kierunki zmian”, Kolegium Gospodarki Światowej SGH, 11 czerwca.
- Hayek F.A., 1967, *Notes on the Evolution of System of Rules of Conduct*, in *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, Chicago University Press, Chicago.
- Havrylyshyn O., van Roden R., 2003, *Institutions matter in transition, but so do policies*, "Comparative Economic Studies", No. 45(1), s. 2–24.
- Heiduk G., Rapacki R., 2009, *The Road from Plan to Market: Comparing Poland and China [w:] Driving Forces of Socialist Transformation: North Korea and the Experience of Europe and East Asia*, red. R. Frank, S. Burghart, Praesens Verlag, Wiedeń.
- Jackson G., Deeg R., 2008, *From Comparing Capitalisms to the Politics of Institutional Change*, "Review of International Political Economy", 15 (4), s. 680–709.
- Knell M., Srholec M., 2007, *Diverging Pathways in Central and Eastern Europe [w:] Emerging Varieties of Capitalism in Post Communist Countries*, Palgrave Macmillan, Londyn.
- Knight J., 1992, *Institutions and Social Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kornai J., 1992, *The Socialist System. The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton.

- Kowalik T., 2005, *Systemy gospodarcze*, Fundacja Innowacja, Warszawa.
- Kowalik T., 2009, www.POLSKATRANSFORMACJA.pl, MUZA SA, Warszawa.
- Kozłowski S. G., 2010, *Różnorodność i bieguny współczesnego kapitalizmu*, Annales, Lublin.
- Landes D., 2005, *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor*, MUZA SA, Warszawa.
- Lane D., Myant M. (red.), 2007, *Varieties of Capitalism in Post-Communist Countries*, Palgrave, Basingstoke.
- Maszczyk P., 2013, *Polski model kapitalizmu, Próba klasyfikacji i oceny* [w:] *Ekonomia. Teoria, historia, praktyka*, red. I. Bludnik, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Mujżel J., Mączyńska E., 2003, *Polski ustrój społeczno-gospodarczy. Jaki kapitalizm?*, Raport nr 22 RSSG przy Radzie Ministrów, Warszawa.
- Myant M., Drahoukoupil J., 2011, *Transition Economies: Political Economy in Russia, Eastern Europe and Central Asia*, John Wiley&Sons, Glasgow.
- Mykhnenko V., 2005, *What Type of Capitalism in Eastern Europe? Institutional Structures, Revealed Comparative Advantage, and Performance of Poland and Ukraine*, Discussion Paper, nr 6, Centre for Public Policy and Regions, University of Glasgow, wrzesień.
- Nölke A., Vliegenthart A., 2009, *Enlarging the Varieties of Capitalism: The emergence of dependent market economies in East Central Europe*, "World Politics", 61 (4), s. 670–702.
- North D., 1990, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Nowy Jork.
- Sapir A., 2006, *Globalization and the Reform of European Social Models*, "Journal of Common Market Studies", 44 (2), s. 369–90.
- Stark O., Bruszt L., 1998, *Post-socialist Pathways: Transforming Politics and Property in East Central Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Streeck W., 2002, *Notes on Complementarity: How it Comes About, and How We Should Analyze it*, artykuł zaprezentowany na seminarium "Institutional Complementarity and Dynamics of Economic Systems", Paryż, 5–6 kwietnia.
- Szelenyi I., Wilk K., 2010, *Institutional Transformation in European Post-Communist Regimes* [w:] *The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis*, red. M. Gleeson, Oxford University Press, Oxford.
- Walicki A., 2013, *Od projektu komunistycznego do neoliberalnej utopii*, Universitas, Warszawa.
- Williamson O.E., 1985, *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*, Macmillan, Londyn.
- Winiński J., 1997, *Institutional barriers to Poland's economic development: the incomplete transition*, Routledge, Londyn.
- Wojtyła A., 2005, *Alternatywne modele kapitalizmu* [w:] *Dylematy wyboru modelu rozwoju gospodarczego Polski*, red. S. Lis, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków.

Streszczenie

W referacie znajduje się pozytywna i normatywna analiza układu instytucjonalnego, który ukształtował się w Polsce w wyniku realizowanej ścieżki transformacyjnej i podlegał daleko idącym zmianom wskutek przystąpienia Polski do UE. W literaturze przedmiotu taki układ komplementarnych instytucji nazywa się zwykle odmianą/modeliem kapitalizmu. Autor krytycznie ocenia próby tworzenia specyficznych dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej taksonomii odmian kapitalizmu i stoi na stanowisku, że dla gospodarek tego regionu charakterystyczne jest zjawisko konwergencji odmian kapitalizmu z pozostałymi krajami EU. Szczególne znaczenie w kontekście oceny ewolucji polskiego modelu kapitalizmu zostaje nadane pojęciom efektywności i komplementarności instytucji. W tekście odrzucone zostaje podejście wprowadzone do literatury przez von Hayeka, zgodnie z którym instytucje tworzą się w sposób spontaniczny i nieintencjonalny. Autor – za Amablem – stoi na stanowisku, że układ instytucjonalny jest zawsze wypadkową gry interesów prowadzonych przez zainteresowane konkretnym kształtem instytucjonalnym podmioty, w związku z tym ocenia efektywność istniejących instytucji w sposób obiektywny i subiektywny (na ile instytucje umożliwiają realizację forsowanych przez konkretne podmioty interesów). W kontekście zmian polskich instytucji, do jakich doszło po akcesji do UE, autor stara się odpowiedzieć na pytanie, na ile przekładają się one na wzrost, a w jakim stopniu na spadek stopnia ich komplementarności. Dowodzi, że zakres komplementarności maleje, a w kontekście Polski można już mówić o modelu hybrydowym, łączącym w sobie rozwiązania typowe dla różnych odmian istniejących w tzw. starych krajach członkowskich UE.

Słowa kluczowe: Polska, instytucje, model kapitalizmu, ewolucja

Evolution of Polish Model of Capitalism*Summary*

This paper is presenting positive and normative analysis of Polish model of capitalism, which emerged as a result of transformation process started in early nineties and now is transforming after Polish accession to the EU. Author is making comments on different classifications of models/varieties of capitalism and presenting the hypothesis that a far-reaching convergence among the models of capitalism existing in new and old EU member countries has taken place. The description of Polish model of capitalism is made with special regards to the efficiency and complementarity of the institutions, i.e. the interrelationship between various components of the institutional environment with a view to determine the efficiency of various "bundles" of institutions. An equally important question dealt in this paper is whether the process of developing a particular model of capitalism in Poland was unintentional and driven, as argued by von Hayek, by spontaneous forces or rather – as suggested by Amable resulted from the bilateral confrontation of various groups of vested interests. Adhering to the latter and supported by authors view would imply the necessity to redefine the very concept of efficiency in terms of economic institutions. In such a case, 'efficient' would not only read 'maximization of social welfare', but also 'maximization of utility of particular interest groups'. In case of Polish EU accession author is evaluating the accelerated evolution of Polish capitalism variety and as a consequence of this fact a decreasing degree of their institutional complementarities, adversely affecting the efficiency of institutions involved. Author is pointing out that in Poland the prevailing models of capitalism have displayed a hybrid nature; this is to say that in particular institutional areas in a country solution inherent to different models of capitalism operate.

Keywords: Poland, institution, model, diversity of capitalism, evolution